

O'ZBEKISTONGA INTRODUKSIYA QILINGAN MAYMUNJON (RUBUS) TURKUMI TURLARINING BIOEKOLOGIYASI

Usmonova Marjona Shuxratjon qizi

Andijon davlat universiteti ekologiya va botanika kafedrası

Annotatsiya: Ushbu maqolada “O‘zbekistonga introduksiya qilingan maymunjon(Rubus)turkumi turlarining bioekologiyasi”nomli maqola bo‘luib,unda malinaning tur va turkumlari bilan tanishishadi.

Kalit so‘zlar: Malina, tur, turkum, nav, oila, rubus.

Malinaning nomi uning nomidan kelib chiqqan *raspise*, "shirin atirgul rangidagi sharob" (15-asr o'rtalari), dan [Ingliz-lotin](#) *vinum raspeys*, yoki dan *raspoie*, "qalin" degan ma'noni anglatadi, kelib chiqishi german.^[1] Ism tashqi ko'rinishidan ta'sirlangan bo'lishi mumkin, chunki u ingliz tiliga oid qo'pol yuzaga ega *rasp* yoki "qo'pol berry".^[1] G'uborli maymunjon (*Rubus caesius* L.) Ushbu yarim buta nafaqat Markaziy Osiyoning togii hududlarida, balki Qrim, Kavkaz MDH ning Yevropa qismida ham keng tarqalgan. Namlik bilan yaxshi ta'minlangan yerlarda, daryo bo'ylarida, eroziyaga uchragan jarliklarda, o'rmonlarda va yoilar yoqasida o'sadi. Maymunjon lianaga o'xshovchi yoysimon ko'rinishda tikanlar bilan qoplangan shoxlar to'plamidan iborat. Ushbu shoxlar 4-5 yildan so'ng quriydi, ular tez o'suvchi ildiz bo'g'imidagi tinim holatidagi kurtaklardan rivojlanuvchi, yangi shoxlar bilan doimiy ravishda almashinib turadi. Malinalar kuchli va mahalliy darajada invaziv bo'lishi mumkin. Ular yordamida tarqaladilar [bazal kurtaklar](#) (shuningdek, so'rg'ichlar deb ham ataladi), ildizlarni va alohida o'simliklarni rivojlantiradigan er osti kurtaklar. Ular yangi o'simliklarni asosiy o'simlikdan bir oz uzoqlikda so'rib olishlari mumkin. Shu sababli, malinalar yaxshi tarqaladi va tekshirilmasa bog'larni egallashi mumkin. Malinalar ko'pincha so'qmoqlar yordamida ko'paytiriladi va nam tuproq sharoitida tezda ildiz otadi.

Barglari murakkab, uchtalik, gullari oq, shirali, urug'chali to'q siyohrang qora rangda bo'lib oq g'ubor bilan qoplangan. Mevalaridan sharbat, murabbo, qiyomlar tayyorlashda hamda vinochilikda foydalaniladi. Maymunjonlar asosan vegetativ yo'l bilan tez ko'payadi, ba'zan o'tib bo'lmas chakalakzorlar hosil qiladi. Shu sababli maymunjondan manzarali bog'dorchilikda yashil devorlar sifatida ham foydalanilsa bo'ladi. Eroziyaga uchragan jarliklarni mustahkamlashda maymunjon ekish juda ham qo'l keladi. Bog'dorchilikda anatoliya maymunjoni (*Rubus anatolicus* Focke.) serhosilligi va tez o'sishi sababli keyingi paytlarda ko'plab ekilmoqda.

Oddiy malina (*Rubus idaeus* L). Balandligi 1,0-1,5 metrgacha tikka o'suvchi shoxlardan iborat. Barglari murakkab, uchtalik, ostki tomoni oqish rangda. May oxiri iyun oyining boshlarida gullaydi. Iyul oyida mevalari pishib yetiladi. Mevalari asosan qizil (ba'zan sariq) rangda bo'lib, sharbatli, shirin, qand moddasiga boy bo'lib, o'ziga xos xushbo'y hidga egadir. Mevalari ko'p urug'lidir, oziq-ovqat sanoatida qimmatli xomashyo sifatida murabbo, jem, marmelad, konfetlar tayyorlashda ishlatiladi.

Malina keng miqyosda madaniylashtirilgan, ko'pgina yirik mevali navlari yaratilgan va hududlashtirilgan. Malina tabiiy holda MDH ning Yevropa qismi hamda g'arbiy va sharqiy Sibir o'rmonlarida ko'plab o'sadi. Unumdor tuproqlami afzal ko'radi, malina ko'plab o'sadigan tuproqlar tarkibida azot ko'pligidan dalolat beradi. Malina ko'p tanali buta sifatida shakllangan. Bir yillik novdalar ildiz bo'g'imidagi tinim holatidagi kurtaklardan rivojlanadi va tez o'sib vegetatsiya oxirida 1,0- 1,5 metr balandlikkacha o'sadi va ikkinchi yili hosil beradi. Odatda novdalar 4-5 yildan so'ng quriydi va yangi novdalar bilan doimiy ravishda almashinib turadi.

Malinalar yangi va muzlatilgan holda iste'mol qilinadi yoki murabbo, jele, marmelad, sharbatlar tayyorlash uchun ishlatiladi. Malinali vinolar, likyorlar, likyorlar, likyorlar yuqori ta'mga ega. Malinali meva (lat. *Ffructus Rubi idaei*) dorivor xom ashyo sifatida ishlatiladi. Meva yetishtirilgan, pedikel va idishlarsiz yig'ib olinadi. Dastlab quritgandan keyin quritgichlarda 50-60 ° S haroratda, xom ashyoni mato yoki qog'ozga ingichka qatlamga yoyib yuboring. Tibbiyotda quritilgan mevalar diaphoretik, sirop sifatida ishlatiladi - aralashmalarning ta'mini yaxshilash uchun. Xalq tabobatida mevalar va barglar shamollashda, grippda, isitmani tushiruvchi va terni tushiruvchi vosita sifatida ishlatiladi. Asal o'simlik. Malinali gul uchi tushirilganligi sababli, nektarni chiqaradigan ari go'yo tabiiy soyabon ostida va hatto engil iliq yomg'ir paytida ham ishlashi mumkin. 1 gektar gullab-yashnayotgan o'rmon malinasidan yig'ilgan nektardan asalarilar 70 kg asal, 1 gektar bog 'malinasidan esa 50 kg. Malinali asal tarkibida 41,34% levuloza va 33,57% glyukoza bor, yoqimli hid va ta'mga ega. Nektar yig'ish orqali asalarilar malining hosilini 60-100% ga oshiradi.

Barglar choy o'rnini bosuvchi sifatida xizmat qilishi mumkin. Ular qo'l bilan eziladi, barglari sharbat chiqaradi va qorayadi, so'ngra pechda quritiladi. Qiyomlar (Sirupi) deb. qandning suvdagi eritm alari yoki ularning dori m oddalar bilan aralashmasiga aytiladi, Qiyomlar quruq va tiniq suyuqlik, o'ziga xos shirin ta'mli hamda ichish uchun mo'ljallangan bo'ladir. Ular asosan dori m oddalarning yoqimsiz hidi hamda m azasini yaxshilash uchun va shuningdek. dori modda sifatida ham ishlatiladi. Odatda, qiyomlar qand eritm asidan tayyorlanadi. Oddiy qand qiyomi ekstraktlar. tindirmalar yoki meva sharbatlari bilan aralashtirilib, zarur bo'lsa, qizdirib tayyorlanadi. Tayyor qiyom qalin material (mato) yoki filtr qo'zg'ochi orqali suziladi. Isitib tayyorlangan qiyomlar esa issiq holda suziladi. Buningda hollarda qiyomlarga konservant sifatida etil spirti qo'shiladi. Qiyomlar zichligi, sofligi va dorivor m oddalarning miqdori bo'yicha baholanadi. Qiyomlar ishlatilishiga ko'ra ta'in beruvchi qiyomlarga va dorivorlarga bo'linadi. Ta'm beruvchi qiyomlarga: qand, olcha va maymunjon (malina) qiyomlari kiradi. Qiyomlar tibbiyotda katta ahamiyatga ega. Ayniqsa u bolalar va qariyalar uchun tayyorlanadigan dorilarningla'mini yaxshilaydi. dorilarning tanada ko'rsatadigan noxush ta'sirini susaytiradi yoki yo'qotadi. Lekin biofarmatsiyaga amal qilinadigan bo'lsa, ularni ko'r-ko'rona ishlatish m aqsadga muvofiq bo'lmaydi. Bio-farmatsiya ta'lim o'tiga ko'ra, eritmalarining ta'mini qiyomlar yordamida yaxshilab berilishi ularning terapevtik faolligiga salbiy ta'sir etadi. Masalan, kalsiy xlor. tetratsiklin, amidopirin. izoniazid eritmalarining ta'mini yaxshilash uchun qo'shilgan qand olcha, qoraqat qiyomi, ularning so'rilish tezligi va terapevtik faolligini pasaytiradi. Shuning uchun dori turlarining noxush ta'm va hidini o'zgartirishda texnologiya, fiziologiya va biofarmatsiya nuqtayi nazaridan yondoshish lozim.

Qiyomlar ishlatilishiga ko'ra ta'in beruvchi qiyomlarga va dorivorlarga bo'linadi. Ta'm beruvchi qiyomlarga: qand, olcha va maymunjon (malina) qiyomlari kiradi.

Qiyomlar tibbiyotda katta ahamiyatga ega. Ayniqsa u bolalar va qariyalar uchun tayyorlanadigan dorilarningla'mini yaxshilaydi. dorilarning tanada ko'rsatadigan noxush ta'sirini susaytiradi yoki yo'qotadi. Lekin biofarmatsiyaga amal qilinadigan bo'lsa, ularni ko'r-ko'rona ishlatish m aqsadga muvofiq bo'lmaydi. Bio-farmatsiya ta'lim o'tiga ko'ra, eritmalarining ta'mini qiyomlar yordamida yaxshilab berilishi ularning terapevtik faolligiga salbiy ta'sir etadi. Masalan, kalsiy xlor. tetratsiklin, amidopirin. izoniazid eritmalarining ta'mini yaxshilash uchun qo'shilgan qand olcha, qoraqat qiyomi, ularning so'rilish tezligi va terapevtik faolligini pasaytiradi. Shuning uchun dori turlarining noxush ta'm va hidini o'zgartirishda texnologiya, fiziologiya va biofarmatsiya nuqtayi nazaridan yondoshish lozim.

Adabiyotlar ro'yxati.

1. ^ [a b](#) "["Malina"](#). Onlayn etimologiya lug'ati. 2016 yil. [Arxivlandi](#) asl nusxasidan 2016 yil 18 oktyabrda. Olingan 16 oktyabr 2016.
2. ^ [a b](#) Xakslı, A., ed. (1992). *Bog'dorchilikning yangi RHS lug'ati*. Makmillan ISBN 0-333-47494-5.
3. ^ ["Brambles \(uy bog'bonlari uchun meva ishlab chiqarish\)"](#). *Uy bog'bonlari uchun meva ishlab chiqarish (Penn State Extension)*. [Arxivlandi](#) asl nusxasidan 2017-05-23. Olingan 2017-05-07.
4. ^ ["Yuqori tunnelli malina va BlackBerry"](#), Bog'dorchilik bo'limi nashri, Keti Xaydenreich, Marvin Pritts, Meri Jo Kelli. Va Keti Demchak.
5. ^ [Vulfri, Sandra Marshal. Qishloqda bitta panjasi bo'lgan qishloq sichqonchasi: Shahzoda Eduard okrugida o'sgan](#) (PDF). [Arxivlandi](#) (PDF) asl nusxasidan 2013-09-21.
6. ^ [Xedrik, Buyuk Britaniya; Xau, G.H.; Teylor, O.M.; Berger, A.; Slate, G.L.; Einset, O. \(1925\). Nyu-Yorkning kichik mevalari. Albani, Nyu-York: J. B. Lion. Arxivlandi](#) asl nusxasidan 2012-03-18. sahifa 96
7. ^ [RHS o'simlik tanlovchisi Rubus idaeus 'Glen Moy' PBR \(F\) AGM / RHS bog'dorchilik Arxivlandi](#) 2013-06-17 da [Orqaga qaytish mashinasi](#). Apps.rhs.org.uk. 2012-09-24 da olingan.
8. ^ [RHS Plant Selector Rubus idaeus 'Malling Jewel' \(F\) AGM / RHS Gardenening Arxivlandi](#) 2013-06-17 da [Orqaga qaytish mashinasi](#). Apps.rhs.org.uk. 2012-09-24 da olingan.
9. ^ [RHS o'simlik tanlovchisi Rubus idaeus 'Glen Ample' PBR \(F\) AGM / RHS bog'dorchilik Arxivlandi](#) 2013-06-17 da [Orqaga qaytish mashinasi](#). Apps.rhs.org.uk. 2012-09-24 da olingan.
10. ^ [RHS o'simlik selektori Rubus idaeus 'Glen Prosen' PBR \(F\) AGM / RHS Gardenening Arxivlandi](#) 2013-06-17 da [Orqaga qaytish mashinasi](#). Apps.rhs.org.uk. 2012-09-24 da olingan.